

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

CASTELLFORT

ELS PORTS

**AJUNTAMENT
DE CASTELLFORT**

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Ferran Guardiola Noguera

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Castellfort, 227

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Castellfort

ISBN: 978-84-482-6402-4
Depòsit legal: V-3251-2019
Impressió: Imprés Puchades

CASTELLFORT

Al cantó sud dels Ports es troba Castellfort, que vigila la comarca des de l'ermita de Sant Pere. El terme municipal té una extensió de 66 km², que s'estenen per damunt de gelades i pedregoses llomes, envoltades de depressions i barrancs que allunyen el poble dels termes del voltant. A l'oest i al nord, la rambla de Sellumbres (o de les Truites) fa de fita amb Portell i Cinctorres. Per l'est i pel sud-est, la rambla de la Canada assenyala la divisió amb Ares del Maestrat i Morella; a l'Hostalet de Roc, punt més meridional del terme, la Canada desemboca en la rambla de Sellumbres. Al sud-oest, les llomes tenen continuïtat i arriben al terme de Vilafranca sense interrupció. A més de la rambla de les Truites i de la Canada d'Ares, dos barrancs configuren el drenatge del terme: el dels Avellaners i el del Mas del Riu, que naixen a les vores del collet on està situat el nucli urbà, i en paral·lel baixen fins a ajuntar-se prop del mas de Guardiola, a la vora del terme de Cinctorres.

L'altitud mitjana del terme de Castellfort és de 1.100 metres sobre el nivell del mar. El nucli urbà està a 1.200 metres i ocupa la punta de la lloma, adreçada cap al nord, mentre que pel sud cal salvar el coll de Sant Pere a 1.300 metres per a arribar a l'ermita de la Mare de Déu de la Font. Bona part del terme està ocupada pels boscos (més de 5.000 ha) de pins i carrasques i prats de pastura (1.500 ha), reminiscència d'un passat ramader i llaner. Ara la ramaderia és intensiva: la porcina s'assenyala amb diverses granges, i la bovina, amb la presència de filats. L'agricultura, en canvi, és residual.

Des del segle XIV està documentada la presència del treball de la llana. Amb pujades i baixades, esta activitat va arribar fins al segle XIX, quan l'aparició de la mecanització va fer que els industrials i els treballadors de la llana emigraren cap a la riera del Bergantes (al Vilar, a Sorita) i cap a Catalunya, on l'emigració va continuar durant la primera mitat del segle XX. En l'actualitat, la millora de les comunicacions ha contribuït a fer que algunes ocupacions es desplacen a Vilafranca, que compta amb un teixit industrial i de servicis més important.

La demografia castelfortina ha seguit una línia similar a la resta de la comarca. Fins al segle XVIII, l'augment de població va estar relacionat amb els salts que produïen les collites i les malalties: l'any 1397 hi havia 122 veïns; l'any 1451, 50 veïns, i l'any 1520, només 23. A primeries del segle XVII hi havia 100 veïns, però després de la Guerra de Successió (segle XVIII) n'hi havia 90. A partir d'este moment comença la represa: l'any 1791 hi havia 167 veïns, i l'any 1807, 220. El segle XIX va marcar un augment de població, fins a arribar als 1.641 habitants l'any 1877, el màxim de

població en tota la història. Després, el nombre d'habitants va baixar progressivament: 1.432 a les acaballes del segle XIX, 939 l'any 1940, 724 l'any 1960, 341 l'any 1981 i 192 l'any 2018.

S'han trobat restes de poblament àrab al mas de Falcó i a la vora de la rambla de Sellumbres. Al segle XIII, després de la presa dels castells de Morella i d'Ares, el castell de Galintort va passar a mans de Balasc d'Alagó, qui va atorgar carta de poblament (1237) a Ferrer Segarra, document on apareix la primera referència escrita del lloc de Galintort. Però uns anys més tard el topònim havia canviat; el 1260 ja apareix *Castellfort* en una ratificació del rei Jaume I de la concessió d'un forn, encara que este topònim va conviure durant un temps amb el de les torres de Galintort (1262).

Castellfort, com la resta de pobles de la comarca, es va situar en els conflictes històrics sempre al costat de les aldees i contra la metròpolis, Morella: en l'oposició al treball als murs i l'aqüeducte morellà, la Guerra dels Dos Peres o de la Unió, les Germanies, la Guerra de Successió, etc. A les acaballes del segle XVII, Castellfort va aconseguir la separació jurisdiccional de Morella. Com en tota la comarca, es van traure artigues i rotes del comú per a eixamplar les terres de conreu. També va tindre importància la indústria tèxtil, amb peraires, teixidors, tintorers, faixers i comerciants, que va arribar a ser de les més potents i productives, així com el negoci de la cacera d'escurçons, fet que va donar origen a la dita «A Castellfort, escurçons». Al segle XX es va produir el declivi de la indústria tèxtil i l'emigració continuada cap a la Plana i Catalunya.

A l'extens terme de Castellfort hi ha ermites de gran interès: la de Santa Llúcia, el sòl de la qual està format per un magistral laberint de pedretes; la de la Mare de Déu de la Font, ermitori de diverses dependències i amb grisalles de mèrit, que ha estat restaurat, i la de Sant Pere, la més antiga dels Ports (segle XIII), a la punta de la lloma, que vigila tota la comarca i on arriben durant la primavera diverses rogatives comarcals per a demanar gràcies celestials.

Suposa el mestre Coromines que el topònim *Galintort* ve segurament d'un àrab *qalcat* 'castell', amb les modificacions fonètiques i d'etimologia popular i amb combinació amb *hart* 'forat', 'barranc', com a solució versemblant: *castell del Barranc*. El nom modern *Castellfort* és una mera tautologia: tots els castells són forts. La perfecta coincidència en estructura sil·làbica i el paral·lelisme de vocals i consonants ens induïx a creure que *Castellfort* és una alteració de *Galintort* duta a terme pels conqueridors cristians.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Cantal del Valent
Coll de Sant Pere
Collet de Morella
Collet de Sant Pere
Collet del Conill
Collet del Mas de Folch
Collet del Mas Nou
Collet dels Espinals
Costa d'en Calataiud
Costa del Mas de Puig
Coves de Guardiola
Lloma d'en Blasco
Lloma d'en Segarra
Lloma de la Pereta
Lloma del Mas de Folch
Lloma del Mas de Montfort
Lloma del Mas de Tronxo
Lloma del Riu
Lloma dels Cassarús
Lloma Plana
Llomes del Mas de Sorolla
Ombria de la Font
Ombries del Mas de Dolç
Pla del Mas de Dolç
Roca Conillera
Roca de la Font
Roca del Corb
Roca del Fossar
Roques dels Espinals
Rourera del Mas de Dolç
Serra Simona

Hidrografia natural

Barranc de Benicabó
Barranc de la Creu
Barranc de la Font
Barranc de la Font de l'Ombria
Barranc de les Llometes
Barranc de les Solanelles
Barranc del Mas d'Artola
Barranc del Mas de Falcó
Barranc del Mas de Folch
Barranc del Mas de les Llometes
Barranc del Mas de Pitarch
Barranc del Mas de Pobill
Barranc del Mas de Roio
Barranc del Mas de Tronxo
Barranc del Mas del Puntosí
Barranc del Mas del Riu
Barranc del Mas del Vent
Barranc del Molar
Barranc del Peiró de la Curra
Barranc del Pou del Rossinyol
Barranc dels Avellaners
Barranc dels Cassarús
Barranc dels Lladres
Barranc dels Serradors
Font d'en Serra
Font de Benicabó
Font de Benlloch
Font de l'Ombria
Font de la Canaleta
Font de la Cerdana

Font de la Grellola
Font de la Mare de Déu
Font de Santa Llúcia
Font del Mas de Barranc
Font del Mas de la Lloma
Font del Molí de Xaranga

Font del Xorro de la Foradada
Font dels Carrerons
la Rambleta
Rambla de la Canada d'Ares
Rambla de Sellumbres

Hidrografia artificial

Bassa de la Serra
Bassa del Fossar
Bassa del Mas de Sorolla
Basetta de la Lloma
Bassi de Pedra
Depòsit

Llavadors de la Font d'en Serra
Pou de la Mina
Pou del Bruseral
Pou del Mas de Roio
Pou del Mas de Sorolla
Pou del Rossinyol

PARTIDES, PARATGES I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Partides i paratges

Bramapà
el Bovalar
el Clot dels Avellaners
el Collet Tallat
el Corral Nou
el Gravet
el Mas d'Adell
el Mas d'Artola
el Mas d'Ibanyes
el Mas de Barranc
el Mas de Benicabó
el Mas de Benlliure
el Mas de Dolç
el Mas de Falcó
el Mas de Folch
el Mas de Gil
el Mas de Guardiola

el Mas de la Cerdana
el Mas de la Lloma
el Mas de la Torre
el Mas de la Torreta
el Mas de les Llometes
el Mas de Pau
el Mas de Perdiguer
el Mas de Pitarch
el Mas de Puig
el Mas de Roio
el Mas de Segura
el Mas de Senent
el Mas de Sorolla
el Mas de Tronxo
el Mas del Coll
el Mas del Curro
el Mas del Riu

el Mas Nou
el Molí de Xaranga
el Peiró d'en Blasco
el Peiró de la Curra
el Pla de l'Hostal de la Roja
el Planyol
el Sòl de Terme
els Cassarús
els Espinals
els Freginals
els Racons
els Tollets
Horts de la Mare de Déu
l'Hostal de la Roja
l'Hostalet de Roc
l'Ombria del Forat
l'Urbà
la Boroneta
la Caseta de la Mare de Déu
la Coma
la Costera
la Cova Alta
la Cova de la Ballesta
la Cova del Moro

la Mola de la Rambla
la Roca del Corb
la Serra
la Serrada Nova
la Serrada Vella
la Volta de la Rambla
les Calçades
les Canadelles
les Comes
les Cometes
les Deveses
les Gavaldanes
les Llomes de la Mare de Déu
les Lloletes
les Nogueretes
les Roquetes Roges
les Solanes
les Solanes de Sant Pere
les Tallades
les Torrosselles
Montserrat
Partida de Sant Pere
Partida de Santa Llúcia
Racó de la Basseta

Altres llocs d'interés

Assester de Benicabó
Assester de la Canaleta
Assester de la Cova del Moro
Assester del Mas Nou
Ermita de la Mare de Déu
de la Font
Ermita de Sant Pere
Ermita de Santa Llúcia
Fossar

Mitgera de Guardiola
Mitgera del Mas de Puig
Molí de Sever
Molí de Xaranga
Peiró de la Mare de Déu
Peiró de les Eres
Peiró del Camí d'Ares
Torre d'en Blasco

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Casella dels Caminers
Castellfort
el Cassarú de Baix
el Cassarú de Dalt
els Coberts
Hostal de la Roja
Hostal Nou
Hostal Vell
Hostalet de Roc
la Torreta
Mas d'Adell
Mas d'Artola
Mas d'en Tàrrega
Mas d'Ibanyes
Mas de Barranc
Mas de Benicabó
Mas de Benlliure
Mas de Dolç
Mas de Falcó
Mas de Folch
Mas de Gil
Mas de Guardiola
Mas de la Cerdana

Mas de la Lloma
Mas de la Torre
Mas de les Llometes
Mas de Montfort
Mas de Perdiguer
Mas de Pitarch
Mas de Pobill
Mas de Pocaigua
Mas de Puig
Mas de Roio
Mas de Segura
Mas de Senent
Mas de Sorolla
Mas de Tronxo
Mas del Coll
Mas del Conill
Mas del Puntosí
Mas del Riu
Mas del Vent
Mas dels Aranyons
Mas Nou
Santa Llúcia

Vies de comunicació

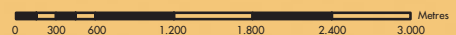
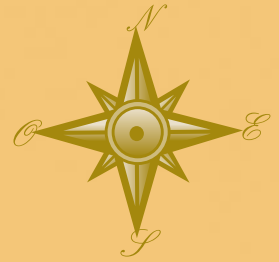
Assagador d'Ares
Assagador de la Canada
Assagador de la Font
de Benicabó
Assagador de la Font
de la Canaleta
Assagador de la Teuleria
Assagador de les Alberedes

Assagador de Santa Llúcia
Assagador del Camí de Morella
Assagador del Mas d'Ibanyes
Assagador del Mas de Dolç
Assagador del Mas de Folch
Assagador del Mas de Guardiola
Assagador del Mas de la Curra
Assagador del Mas de la Lloma

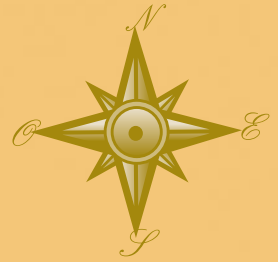
Assagador del Mas de la Torre
Assagador del Mas de Pau
Assagador del Mas de Tronxo
Assagador del Mas Nou
Assagador del Planyol
Camí de Cincorres
Camí de l'Anglesola
Camí de Sant Pere
Camí del Forcall
Camí del Mas de Pau
Camí del Mas de Perdiguer
Camí del Mas de Pitarch
Camí del Mas de Roio
Camí del Molí de Sever
Camí del Molí de Xaranga
Camí Vell d'Ares

Camí Vell de Morella
Camí Vell de Portell a Vilafranca
Pista de Benicabó
Pista de la Lloma Plana
Pista de la Rambleta
Pista de les Gavaldanes
Pista de les Vinyes
Pista del Bovalar
Pista del Coscollar
Pista del Mas de Guardiola
Pista del Mas de la Lloma
Pista del Mas de la Torre
Pista dels Cassarús
Pont de la Rambla
Pont del Molar

Partides, paratges i altres llocs d'interés

Presència humana

TERME DE CINTORRES

TERME DE MORELLA

TERME DE PORTELL
DE MORELLA

TERME D'ÀRES DEL MAESTRAT

TERME DE VILAFRANCA

